

Geliş Tarihi:22.10.2018
Kabul Tarihi:01.02.2019
SPORMETRE, 2019,17(1),146-155
DOI: 10.33689/spormetre.486723

STRES KAYNAKLARININ FUTBOL HAKEMLERİNİN PERFORMANSINA ETKİSİNİN İNCELENMESİ

Sevim GÜLLÜ¹, Süleyman Murat YILDIZ²

¹ İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa, Spor Bilimleri Fakültesi, Spor Yönetim Bilimleri Anabilim Dalı

² Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Spor Bilimleri Fakültesi, Spor Yöneticiliği Anabilim Dalı

Öz: Spor dalları içerisinde en fazla ilgi çeken futbolun seyredenlere daha fazla zevk ve heyecan yaratabilmesi, futbolun başlıca unsurları olan futbolcu, antrenör, hakem vb. gibi unsurların sağlıklı koşullarda performans sergilemesine bağlıdır. Dolayısıyla bu çalışmada, hakemlere odaklanılarak, stres kaynaklarının futbol hakemlerinin performanslarına etkisi belirlenmeye çalışılmıştır. Bulgulara ulaşmak için katılımcılara demografik bilgiler yöneltilmiş ve iki farklı ölçek uygulanmıştır. Veri toplama aracı olarak Koca ve Yıldız (2018) tarafından geliştirilen 14 madde ile üç alt boyuttan oluşan “Futbol Hakemlerini Strese İten Faktörler Ölçeği” ile 7 madde ve tek boyuttan oluşan “Futbol Hakemleri İş Performansı Ölçeği” kullanılmıştır. Her iki ölçek de 5’li Likert tipindedir. Çalışmada kullanılan veriler İstanbul’da görev yapan futbol hakemlerinden (n=155) elde edilmiştir. Verilerin analizinde tanımlayıcı istatistik, geçerlik ve güvenilirlik analizi, korelasyon ve hiyerarşik regresyon analizi kullanılmıştır. Çalışmanın bulguları, hakemlerin stresinin orta düzeyde, performansının ise yüksek düzeyde olduğunu ortaya koymuştur ve stres kaynaklarının, futbol hakemlerinin performansı üzerinde anlamlı ve negatif bir etkisi olduğunu göstermiştir ($\beta=-0,219$; $p<0,05$). Ayrıca, bu etkinin zayıf olduğu ve bu nedenle hakemlerin iş performansını etkileyen stres dışında başka faktörlerin de olduğu söylenebilir.

Anahtar Kelimeler: Futbol Hakemi, Stres, İş Performansı

INVESTIGATION OF THE EFFECT OF THE STRESS RESOURCES ON FOOTBALL REFEREES’ PERFORMANCE

Abstract: Nowadays, football is the sport which attracts the most attention among other sport branches. In order for spectators have more pleasure from football, it is clear that the elements such as footballer, coach and referee need to have high performances. Therefore, this study focused to determine the effects of stress sources on performances of football referees. To measure stress and performance, the scale of stress sources for football referees and the scale of job performance for football referees, developed by Koca and Yıldız (2018), were used. Data was gathered from a sample of football referees (n=155) who live in Istanbul, Turkey. Descriptive statistic, validity and reliability analysis, correlation analysis and regression analysis were utilized for the evaluation of data. The study findings showed that referees' stress were at medium level and performance were at high level, and stress resources had a significant and negative effect on football referees' performance ($\beta =-0.219$; $p<0.05$). In addition, it can be said that this effect is weak and therefore there are also other factors besides the stress affecting job performance of the referees.

Key Words: Football Referee, Stress, Job Performance

GİRİŞ

Dünyada pek çok spor dalı geniş kitleler tarafından takip edilmektedir. Bu spor dalları arasında en yaygın olan futbol (Kürkçü ve Uluşar, 2016; Ergen, 2018; Yaşar ve Sunay, 2018) spor alanında ciddi bir sektör haline gelmiştir (Yıldız, 2010). Spor alanı içerisinde futbolun yoğun ilgi görmesi, yaygınlığı, ekonomik ve sosyal hareketliliği futbol üzerine yapılacak araştırmaları zorunlu kılmaktadır. Seyredenlere daha fazla zevk ve heyecan vermesi, sosyal getirilerinin olması; oynayanlara ise daha iyi statü ve ekonomik kazanç sağlaması, futbolun sağlıklı şartlarda sürdürülmesine bağlıdır (Yıldız ve ark., 2018). Müsabakalarda çıkan olaylardan doğan sorumluluk, iyi eğitilmemiş sporcu, idareci ve

tarafıtar kitesine ait olduğu kadar mesleğinin ayrıntılarını bilmeyen hakemlere de aittir (Keten,1993:87).

Futbol oyununun temel unsurlarından bir tanesi de Őüphesiz hakemlerdir (Kürkçü ve Uluřar, 2014:221). Sözcük karşılığı, bir anlaşmazlığı hakemlik yoluyla çözümlmek için ilgili taraflarca sečilmiř veya bir merci tarafından atanmış kişidir (Hacıcaferoğlu, 2013). Hakemler öncelikle takımlar arasında ve dolayısıyla seyirciler ile futbolcular arasında köprü görevi görmektedirler (Kürkçü ve Uluřar, 2016). Futbol oyununu yöneten sorumlu kiři olması hasebiyle, kendisine verilen yetkilerle bir yargı görevi üstlenerek müsabakanın kuralları içinde oynanması, aksi davranışların da cezalandırılması ile görevlendirilen kişidir (şahin ve ark., 2016). Hakemler profesyonel bakış açıları ile maça yoğunlaşabilmek, karşılaştığı sorunların aşılmasında mevcut kurallar bağlamında objektif yaratıcı stratejiler geliştirebilmek, doğru, kesin ve çabuk karar verebilmek gibi önem arz eden konularda yetkin olmak durumundadır (Önür ve ark., 2015:392). Bu kadar ilgi, para ve dolayısıyla baskı ortamında hakemlerin fiziksel kapasitelerinin yanı sıra, sosyal ve duyuşsal kapasitelerini iyileştirme ve arttırmaları kaçınılmaz bir duruma gelmiştir (Biçer,1997'den akt: Özdayı ve Uđurlu, 2015:32).

Hakemlerin aldıkları kararların kesin ve değişmez olması, hakemlerin saha içinde tek yönetici olmaları, hakemlerin de maç yönetimlerinin tartışılmasına neden olmaktadır (Tekin ve ark., 2005:210). Futbol takımlarının performansları ve maç sonuçları spor medyasında ve spor kamuoyunda geniş bir şekilde değerlendirilmektedir. Gerek futbol oyununun içinde gerekse oyunun dışında hakemlerin performansı takımların performansı ve maç sonucu kadar gündeme gelmektedir. Bu durum hakemlerin yaptıkları işin ne kadar hassas olduğunu ortaya koymaktadır. Futbol hakemleri mesleklerini icra ederken, fiziksel durumlar, maçın önemi, seyirci baskısı, hava muhalefeti, maç güvenliği gibi iş performansını etkileyen unsurlarla karşı karşıya kalmaktadırlar. Bu unsurlar futbol maçlarının seyir kalitesini ve takımların ekonomik ve sosyal durumlarını etkilediğinden, bu konuların araştırılması önemli görölmektedir (Koca ve Yıldız, 2018). Bir futbol hakeminin müsabaka süresince iyi bir performans sergilemesi için oyunla ilgili kendisinden beklenen fiziksel talepleri karşılaması gerekir. Ayrıca hakemin müsabaka esnasında fiziksel ve psikolojik yükün altında olmasına karşın, doğru ve verimli karar verebilmesi önemlidir (Albayrak ve ark., 2012:75). Bununla birlikte, hakemlerin stres yaşamalarının altında fiziksel veya psikolojik temelli nedenler olabilir (Baştuğ ve ark., 2016:5400). Bu çerçevede futbol hakemleri üzerinde stres ve iş performansı olgularının incelenmesi önemli olarak görölmektedir.

Stres, organizmanın ruhsal ve fiziksel sınırlarının zorlanması sonucu (Çelik ve Kolayış, 2018) mücadele gerektiren veya tehdit edici bir durumla karşılaştığında, bu durumla mücadele ederek içsel dengeyi korumaya çalışmasıdır (Tiryaki, 2000:18). Kişinin durumu (fiziksel, ruhsal, ailevi vb.), iş ortamı (iş yükü, işin doğası ve önemi, vb.) ve çevre stres kaynağı olabilmektedir (Yıldız, 2017:161). Uygun düzeydeki stresin, herhangi bir performans etkinliğinin yerine getirilmesinde ve başarıya ulaşmasında artırıcı etkisi bulunmaktadır. Bu düzey her birey için özeldir, onu motive eder ve ona enerji verir. Pozitif ve yüksek performans ile ilişkisi östres (yapıcı/iyi/olumlu stres) olarak adlandırılır. Aşırı stres veya kötü yönetilmiş stres ise sağlık üzerinde negatif etkiye neden olabilir, performansın düşmesine ve hatalı karar almaya neden olabilir, bu ise distress (sıkıntı/endişe/üzüntü) olarak adlandırılır (Donuk ve Güllü, 2018).

Birçok araştırma, iş ortamında bireylerin stres nedeniyle psikolojik ve fizyolojik sorunlarla beraber, verimlilik ve performans düşüklüğü yaşadığını ortaya koymaktadır (Okutan ve Tengilimoğlu, 2002). Özellikle iş performansının bir işi yapan bir bireyin o işin amacına ne kadar ulaştığını gösteren bir olgu olduğu göz önüne alındığında (Schermerhorn ve ark., 2012), performansı etkileyen unsurların dikkate alınması iş kalitesi açısından önemli görülmektedir (Yıldız, 2015:76). İş performansını etkileyen birçok değişken olmakla birlikte, en önemli değişkenlerden birisinin stres olduğu bilinmektedir (Jex, 1998). Hakemlerin futbol oyununun doğal akışını bozacak kararlar vermesi, maç sonuçlarını ciddi derecede etkilediğinden, bu durum takımların maddi kayıplarına ve taraftarların psikolojik üstünlüğü kaybetmesine ve dolayısıyla yoğun eleştirilere yol açmaktadır. Hakemlerin performansı futbol oyun zevkini ve kalitesini etkilediğinden, hakemleri de etkileyen faktörlerin neler olduğu ve bu faktörlerin diğer değişkenlerle ilişkisinin netleşmesi önemli görülmektedir (Koca ve Yıldız, 2018).

Spor literatüründe futbol hakemleri üzerinde stres ve performans arasındaki ilişkiyi inceleyen araştırmalar sınırlıdır ve bu alanda bir boşluğun olduğu söylenebilir. Koca ve Yıldız (2018), araştırmalarında, futbol hakemlerinin stres ve performansları arasındaki ilişkiyi istatistiksel açıdan anlamlı ve negatif yönlü bulmuşlardır.

Her iki değişken arasındaki ilişkinin netleşmesine katkıda bulunmak amacıyla, bu çalışmada, futbol hakemlerinin stres kaynaklarının iş performanslarına etkisi incelenmiştir. Bu çerçevede, çalışmanın temel hipotezi şu şekilde oluşturulmuştur:

H₁: Futbol hakemlerinin iş performansları üzerinde stresin negatif yönde etkisi vardır.

MATERYAL VE METOD

Araştırma Modeli

Bu çalışma futbol hakemleri üzerinde genel tarama modelinden biri olan ilişkiyel tarama modeline göre yürütülmüştür. İlişkiyel tarama modelleri, iki ve daha çok sayıdaki değişken arasında birlikte değişim varlığını ve/veya derecesini belirlemeyi amaçlayan araştırma modelleridir (Karasar, 2005:77,81).

Çalışma grubu

Araştırmanın çalışma grubunu İstanbul'da görev yapan, seçkisiz olmayan örnekleme yöntemlerinden kolayda örnekleme yöntemi ile seçilen tamamı erkek 157 faal futbol hakemi oluşturmaktadır. Araştırmada gönüllü katılım esas alınmıştır. Hakemlere gerekli açıklamalar yapılarak 157 ölçek formu dağıtılmış ve bir hafta içerisinde doldurmaları istenmiştir. Dönen ölçek formlarından 2 tanesi eksik ve hatalı doldurulduğundan 155 form analiz için uygun bulunmuştur.

Veri Toplama Araçları

Bu çalışmada veri toplama aracı olarak stres ve performans ölçekleri kullanılmıştır. Her iki ölçek de Koca ve Yıldız (2018) tarafından futbol hakemlerine yönelik geliştirilmiştir. "Futbol Hakemlerini Strese İten Faktörler Ölçeği" 14 maddeden ve üç boyuttan (dış faktörler, sosyal faktörler ve kişisel faktörler) oluşmaktadır. "Futbol Hakemleri İş Performansı Ölçeği" ise tek boyutlu olup 7 maddeden oluşmaktadır. Her iki ölçekteki

ifadeler (“1=Hiç katılmıyorum”, “2=Katılmıyorum”, “3=Kararsızım”, “4=Katılıyorum”, “5=Tamamen katılıyorum”dan oluşan) 5’li derece ile ölçülmüştür.

Verilerin Analizi

Ölçeklerin önce geçerliliği ve güvenilirliği test edilmiştir. Geçerlilik için Doğrulayıcı Faktör Analizi kullanılmış, güvenilirlik için Cronbach Alpha katsayısı hesaplanmıştır. Daha sonra, tanımlayıcı istatistik, değişkenler arasındaki ilişkileri belirlemek için korelasyon analizi; futbol hakemlerini strese iten faktörlerin iş performanslarına etkisini tespit edebilmek için de hiyerarşik regresyon analizi uygulanmıştır. Ayrıca, stres ve performans düzeylerinin değerlendirilmesi aşağıdaki aralığa göre yapılmıştır.

- 1,00-1,79 arası “çok zayıf”
- 1,80-2,59 arası “zayıf”
- 2,60-3,39 arası “orta”
- 3,40-4,19 arası “yüksek”
- 4,20-5,00 arası “çok yüksek”

BULGULAR

Demografik Özellikler

Futbol hakemlerinin yaş ortalaması 27, hakemlik süresi ortalaması ise 8 yıldır. Hakemlerin çoğu bekar (%55) olup, büyük çoğunluğu lisans eğitimine (%70) sahiptir, ayrıca gelir düzeyleri çoğunlukla 2001-3000 TL arasındadır. Hakemlerin %61’i daha önce futbol oynamadıklarını beyan etmişlerdir. Hakemlerin çoğunluğu il hakemi (%24) ve bölgesel yardımcı hakem (%23) statüsündedir (Tablo 1).

Tablo 1. Demografik Değişkenler

Değişkenler		f	%
Eğitim durumu	Lise	38	24,5
	Lisans	108	69,7
	Lisansüstü	9	5,8
Medeni durum	Bekar	85	54,8
	Evli	70	45,2
Gelir (TL)	1000 ve altı	3	1,9
	1001-2000	40	25,8
	2001-3000	64	41,3
	3001 ve üstü	48	31
Daha önce futbol oynama	Evet	59	38,1
	Hayır	95	61,3
Hakemlik türü	İl hakemi	37	23,9
	Bölgesel yardımcı hakem	35	22,6
	Bölgesel hakem	13	8,4
	C klasman yardımcı hakem	18	11,6
	C klasman hakem	11	7,1
	B klasman yardımcı hakem	25	16,1
	B klasman hakem	16	10,3
	X	SS	
Yaş		27,40	4,01
Hakemlik süresi		8,17	3,81

Geçerlik ve Güvenirlik Analizleri

Srtese iten faktörler ile iş performansı ölçeklerinin yapı geçerliliğini teyit etmek amacıyla kullanılan Doğrulayıcı Faktör Analizi sonuçlarına göre ölçeklere ait indekslerin iyi uyum özelliklerine sahip olduğu görülmektedir (Tablo 2).

Tablo 2. Ölçeklere Ait Doğrulayıcı Faktör Analizi Sonuçları

Ölçekler	χ^2	df	χ^2/df	GFI	AGFI	CFI	RMSEA
Strese iten faktörler	123,5	74	1,66	,898	,855	,967	0,66
İş performansı	24,2	14	1,72	,959	,918	,905	0,69

Ölçeklerin iç tutarlılığının belirlenmesi amacıyla yapılan güvenilirlik analizinde futbol hakemlerini strese iten faktörler ölçeğinin Cronbach Alpha değerinin 0,949 olduğu; futbol hakemleri iş performansı ölçeğinin Cronbach Alpha değerinin 0,661 olduğu görülmüştür. Bu değerlere göre, futbol hakemlerini strese iten faktörler ölçeği “yüksek derecede güvenilir”, futbol hakemleri iş performansı ölçeği ise “oldukça güvenilir” bulunmuştur.

Korelasyon Analizi

Korelasyon analizine göre, iş performansı, kontrol değişkenlerinden sadece “daha önce futbol oynama” ile anlamlı ve negatif ilişkilidir ($r=-0,174$; $p<0,05$). Ancak bu ilişki zayıf düzeydedir. Buna göre, hakemlerin daha önce futbol oynamama durumu arttıkça iş performansı azalmaktadır. Bir başka deyişle, önceden futbol oynama, hakemlik tecrübesine olumlu yansımakta ve az da olsa performansa olumlu katkıda bulunmaktadır. Diğer taraftan, iş performansı “stres” ($r=-0,221$; $p<0,01$) ve stresin alt boyutlarından “sosyal faktörler” ($r=-0,263$; $p<0,01$) ve “kişisel faktörler” ($r=-0,240$; $p<0,01$) ile anlamlı ve negatif ilişkilidir. Buna göre, futbol hakemlerinin iş performansında dış faktörler etkili olmazken, sosyal ve kişisel faktörler etkili olmaktadır. Ancak bu etkiler zayıf düzeydedir (Tablo 3).

Tablo 3. Değişkenler Arası Korelasyon Sonuçları

Değişkenler	1	2	3	4	5	6
1.Yaş	1					
2.Eğitim durumu	,655**	1				
3.Medeni durum	,573**	,428**	1			
4.Gelir	,730**	,673**	,583**	1		
5.Daha önce futbol oynama	-,050	-,135	,093	-,158*	1	
6.Hakemlik süresi	,868**	,596**	,585**	,658**	,084	1
7.Hakemlik türü	,727**	,554**	,517**	,668**	-,002	,676**
8.Dış faktörler	,079	,044	,016	,036	,310**	,130
9.Sosyal faktörler	,104	-,084	,093	-,034	,394**	,138
10.Kişisel faktörler	,050	-,015	-,002	-,069	,315**	,060
11.Stres	,085	-,024	,041	-,027	,370**	,118
12.Performans	,027	,089	,009	,021	-,174*	,007

* $p<0,05$, ** $p<0,01$

Tablo 3. Değişkenler Arası Korelasyon Sonuçları (Devam)

Değişkenler	7	8	9	10	11
1.Yaş					
2.Eğitim durumu					
3.Medeni durum					
4.Gelir					
5.Daha önce futbol oynama					
6.Hakemlik süresi					
7.Hakemlik türü	1				
8.Dış faktörler	,206*	1			
9.Sosyal faktörler	,189*	,799**	1		
10.Kişisel faktörler	,211**	,727**	,807**	1	
11.Stres	,218**	,903**	,946**	,918**	1
12.Performans	,052	-,092	-,263**	-,240**	-,221**

*p<0,05, **p<0,01

Hakemlerin Stres ve Performans Düzeyleri

Tablo 4'te görüldüğü gibi, hakemlerin stres düzeyleri “orta” seviyede iken, performans düzeyleri “yüksek” düzeydedir.

Tablo 4. Hakemlerin Stres ve Performans Düzeyleri

Değişkenler	M	SD
Dış faktörler	3,40	,88
Sosyal faktörler	3,36	1,07
Kişisel faktörler	3,57	1,00
Stres	3,45	,91
Performans	4,23	,36

Hiyerarşik Regresyon Analizi

Bu aşamada, iş performansının bağımlı değişken olduğu, kontrol değişkenleri ile stresin bağımsız değişken olarak yer aldığı iki adımlı hiyerarşik regresyon analizi uygulanmıştır. Analiz sonucu, strese iten faktörlerin iş performansını anlamlı ve negatif etkilediğini ($\beta=-0,219$; $p<0,05$) göstermektedir. Buna göre, çalışmanın hipotezi kabul edilmiştir. Bununla birlikte, etki düzeyinin zayıf olduğu ve stres değişkeninin hakemlerin iş performansını %1 civarında açıkladığı söylenebilir.

Öte yandan, kontrol değişkenleri ile iş performansı arasında anlamlı bir sebep sonuç ilişkisi bulunamamıştır. Ayrıca, korelasyon analizinde görülen iş performansının “daha önce futbol oynama” değişkeni ile olan anlamlı ilişkisi hiyerarşik regresyon analizi ile ortadan kalktığı da görülmüştür (Tablo 5).

Tablo 5. Stresin Performansa Etkisine Yönelik Hiyerarşik Regresyon Analizi Sonuçları

Bağımsız Değişkenler	Adım 1			Adım 2		
	Beta	t	p	Beta	t	p
1.Yaş	-,052	-,271	,787	-,042	-,225	,822
2.Eğitim durumu	,122	1,053	,294	,107	,938	,350
3.Medeni durum	,033	,307	,759	,014	,131	,896
4.Gelir	-,135	-,971	,333	-,169	-1,223	,223
5.Daha önce futbol oynama	-,184	-2,114	,036*	-,108	-1,182	,239
6.Hakemlik süresi	,001	,004	,997	-,003	-,016	,987
7.Hakemlik türü	,095	,761	,448	,178	1,402	,163
8.Stres	-	-	-	-,219	-2,442	,016*
<i>F</i>		,964			1,617	
<i>R</i> ²		,044			,081	
Adjusted <i>R</i> ²		-,002			,031	

Not: Standardize edilmiş beta değerleri kullanılmıştır, *p <0,05

TARTIŞMA VE SONUÇ

Bu çalışmanın bulguları, futbol hakemlerini strese iten faktörlerin iş performanslarına negatif etki ettiğini ortaya koymaktadır. Ancak bu etkinin zayıf düzeyde olduğu, dolayısıyla hakemlerin iş performansını etkileyen stres dışında başka faktörlerin de olduğu söylenebilir. Hakemlik görevini icra eden hakemlerin, hakemlik haricinde farklı mesleklerle de uğraşmaları (Önür ve ark., 2015:406), merkez hakem kurulunun desteğinin yeterince hissedilmemesi, hakem atamalarında adaletsizlik algılamaları ve benzeri durumlar hakemler için stresör olabilir (Çakmak, 2011). İleriki araştırmalarda, hakemlerin iş performansı üzerinde etkili olabilecek diğer değişkenler ele alınabilir.

Literatüre göz atıldığında, futbol hakemleri üzerinde stres ve performans ilişkisini inceleyen araştırmaların bir hayli sınırlı olduğu görülmektedir. Guillen ve Feltz (2011) hakem yeterliliği üzerine yaptığı çalışmalarında, stresin hakemlerin dikkat odağını zayıflattığını ve performanslarını düşürdüğünü vurgulamaktadır. Koca ve Yıldız (2018), yaptıkları araştırmalarında futbol hakemleri üzerinde stres ve performans ilişkisini ele almışlardır. Araştırma sonuçlarına göre stres ile performans arasındaki ilişkiler orta düzeydedir (dışsal faktörler, $r=-,396$; sosyal faktörler, $r=-,393$; kişisel faktörler, $r=-,405$; stres, $r=-,456$). Bu araştırma sonuçları ile karşılaştırıldığında, çalışmamızdaki stres değişkeni ile hakemlerin iş performansları arasındaki ilişkiler zayıf kalmıştır. Bu durumun her iki araştırmadaki futbol hakemlerinin yaşam yerlerinden kaynaklanabileceği söylenebilir. Koca ve Yıldız (2018)'ın araştırmalarına katılan hakemler Anadolu kentlerinde bulunmaktadır. Çalışmamızın örneklemini İstanbul'da yaşayan hakemlerin oluşturduğu göz önüne alındığında, İstanbul'un metropol olma özelliğinin, kişilere avantajın yanında birtakım dezavantajlar da getirebileceği söylenebilir. Çalışmamızda stresin alt boyutu olan dışsal faktörler ile hakemlerin iş performansı arasında herhangi bir anlamlılığın bulunmaması, örneğin oyun sahası ve güvenlik gibi faktörlerin, diğer araştırmaya göre daha iyi düzeyde olduğu şeklinde değerlendirilebilir.

Diğer taraftan çalışmamızdaki “daha önce futbol oynama” değişkeni stres ve alt boyutlar ile pozitif ve düşük düzeyde ilişkili, performans ile negatif ve düşük düzeyde ilişkilidir. Yani daha önce futbol oynama süresi az olan hakemlerde daha fazla stres, daha düşük

performans görülmektedir. Gürpınar ve Güven (2011) futbol hakemlerinin karşılaştıkları sportmenlik karşıtı davranışları ile ilgili araştırmalarında, daha önceden lisanslı spor yapmış olan hakemlerin sportmenlik dışı davranışlara daha az maruz kaldıklarını tespit etmişler ve bunu şu şekilde yorumlamışlardır. Lisanslı sporculuk yapmış olan bir hakemin, sporculuktan getirdiği tecrübeleri hakemlik hayatına daha iyi bir şekilde yansıtarak iyi hakemlik yapmasından bahsedilebilir. Bu doğrultuda, sporculuktan gelmiş olmanın hakemliğe seçim kriterlerinde önemli bir yeri olduğu düşünülmektedir.

Futbol hakemlerinde stres, özgüven ve karar verme becerisini inceleyen bir araştırmada futbol hakemlerinde algılanan stres ile özgüven ve karar verme arasında anlamlı ilişki görülmüştür. Hakemlerin özgüven düzeyinin karar verme becerisini etkilediği tespit edilen bu araştırmada, algılanan stres ile karar verme arasında negatif bir korelasyon bulunmaktadır. Stres düzeyi yükseldiğinde karar verme beceri değerlerinde düşme meydana gelmektedir (Baştuğ ve ark., 2016).

Çalışmamızda hakemlik süresi ile stres düzeyi arasında anlamlı ilişki bulunamamışken, Yalçın ve arkadaşları (2016), futbol hakemlerinin karar verme ve sürekli kaygı düzeylerini inceledikleri araştırmalarında, hakemlik yılı yüksek olanların düşük olanlara göre kaygı düzeylerinin daha düşük olduğunu tespit etmişlerdir.

Özetle bu çalışma, stres faktörleri arttıkça hakemlerin iş performansının azalacağını göstermektedir. Bütün hakemler için geçerli olmasa da belli bir kısım için bu durum söz konusu olabilir. Unutulmamalıdır ki, futbol hakemleri, maçta almaları gereken kararların karmaşıklığı ve hızlı olması gerekliliği, verdikleri tepkiler, maçta yer alan oyuncu sayısı, seyircilerin zaman zaman negatif tepkileri nedeniyle zorlu bir işe sahiptir. Maç sırasında gerçekleşen pozisyonları değerlendirerek hızlı kararlar verme, oyunun birçok yönüne dikkat etme, düzeni sağlama ve anlaşmazlıkları çözme gibi birçok farklı görevi yerine getirmeleri gerekmektedir (Tuero ve ark., 2002). Bütün bunlar işi fazlasıyla karmaşık hale getirmekle kalmamakta, aynı zamanda hata yapmayı da kolaylaştırmaktadır. “Karar verme” sonucunda hakemler yaptıkları hatalardan dolayı futbolcularından, antrenörlerden, seyircilerden ve spor medyasından yoğun eleştiri alabilmektedir.

Her şeyden önce hakemlerin de birer insan olduğu, zor durumlarda etki altında kalabileceği unutulmamalıdır. Bununla birlikte yine de hakemlerin seyircilerden, oyuncularından, üstlerinden ve diğer durumlardan etkilenmeyip, sağlıklı bir müsabaka yönetimi sergilemeleri gereklidir. Bunun için de hakemlerin kendi oto kontrol mekanizmalarını güçlendirip, kendilerini her an oluşabilecek olan zor pozisyonlara etki altında kalmadan hazırlaması gerekmektedir. Bunu sağlamak için de hakemlere verilebilecek olan spor psikolojisi gibi eğitim içerikli derslerin faydası olabilecektir (Efe ve ark., 2008:57). Bununla birlikte, hakemlerin düşük stres düzeyine sahip olmaları, maç esnasında kuralları hatasız uygulamalarına ve pozisyonları doğru değerlendirmelerine pozitif katkı sağlayacağı (Koca ve Yıldız, 2018) göz önüne alındığında, ilgili kurullar tarafından futbol hakemlerine verilen eğitimler içerisinde stresle başa çıkma konusuna daha fazla yer verilmesi önerilebilir.

KAYNAKLAR

Albayrak, O., İbiş S., Kayışoğlu N.B. (2012). Futbol hakemlerinin meslek ve aile yaşantılarında karşılaştıkları sorunlar. *Selçuk Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, 14(1), 75-82.

Baştuğ, G., Duman, S., Akçakoyun, F., Karadeniz, F. (2016). Futbol hakemlerinde stres, özgüven, karar verme. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 13(3), 5399-5406.

Biçer, T. (1997). *Yaşamda ve sporda doruk performans*. İstanbul: Sistem Yayıncılık.

Çakmak, M.T. (2011). Faal futbol hakemlerinin stres kaynaklarının tespiti. Yüksek Lisans Tezi (Danışman: Prof.Dr.Güner Ekenci), Gazi Üniversitesi Sağlık Bilimler Enstitüsü, Beden Eğitimi ve Spor Anabilim Dalı, Spor Yönetim Bilimleri Programı, Ankara.

Çelik, N., Kolayış, H. (2018). *Depresyon, kaygı ve stresle başa çıkmada biofeedback ve egzersizin rolü*. Lambert Publishing.

Donuk, B., Güllü, S. (2018). *Stres yönetimi, içinde her yönüyle fitness ve sağlıklı yaşam*. Çeviri Ed: Mehmet Üzel, (Total Fitness and Wellness, Scott K. Powers and Stephen L. Dodd), Bölüm 11, 295-317.

Efe, M., Öztürk F., Koparan Ş. (2008). Bursa ilindeki faal futbol hakemlerinin problem çözme ve atılganlık düzeylerinin belirlenmesi. *Sportmetre Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, VI(2), 49-58.

Ergen, Y. (2018). Twitter örneğinde sosyal medya gündemi: Bir gündem belirleme aracı olarak futbol. *Anadolu Üniversitesi İletişim Bilimleri Fakültesi Uluslararası Hakemli Dergisi*, 26(3), 502-520.

Guillen, F., Feltz, D.L. (2011). A conceptual model of referee efficacy. *Front. Psychology*, 2, 25.

Gürpınar, B., Güven, Ö. (2011). Futbol hakemlerinin karşılaştıkları sportmenlik dışı davranışların incelenmesi. *Sportmetre Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, IX(1), 7-14.

Hacıcaferoğlu, S. (2013). Futbol klasman hakemlerinin maruz kaldıkları yıldırma (mobbing) davranışlarının incelenmesi. Danışman: Yrd.Doç.Dr. Cemal Gündoğdu, Fırat Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Beden Eğitimi ve Spor Anabilim Dalı Doktora Tezi, Elazığ.

Jex, S.M. (1998). *Advanced topics in organizational behavior. Stress and job performance: Theory, research, and implications for managerial practice*. Advanced topics in organizational behavior. Thousand Oaks, CA: Sage Publications Ltd.

Karasar, N. (2005). *Bilimsel araştırma yöntemleri*. 15. Baskı, Ankara: Nobel Yayınevi.

Keten, M. (1993). *Türkiye'de spor*. 2. Baskı, İstanbul: Polat Ofset.

Koca, S., Yıldız, S.M. (2018). Futbol hakemlerini strese iten faktörler, iş tatmini ve iş performansı ilişkisinin incelenmesi. *Spor Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 3(2), 195-207.

Kürkçü, C., Uluşar, Ü.D. (2014). Position and motion analysis of referees during soccer games. 22th Signal Processing and Communication Application Conference (SIU), Trabzon, Turkey.

Kürkçü, C., Uluşar, Ü.D. (2016). Classification of movement patterns of soccer referees using K-Means. 24th Signal Processing and Communication Application Conference (SIU), Zonguldak, Turkey.

Okutan, M., Tengilimoğlu, D. (2002). İş ortamında stres ve stresle başa çıkma yöntemleri: Bir alan uygulaması. *G.Ü.İ.İ.B.F. Dergisi*, 3, 15-42.

Önür N., Kalaman, S., Çoban O. (2015). Profesyonel hakemlik bilgi birikimi geliştirme sürecinde futbol hakemlerinin geleneksel ve sosyal medya kullanım pratikleri. *E-journal of Intermedia*, 2(2), 392-410.

- Özdayı, N., Uğurlu, F.M. (2015). Futbol hakemlerinin duygusal zeka ve iletişim beceri düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Uluslararası Spor, Egzersiz ve Antrenman Bilimleri Dergisi*, 1(1), 31-39.
- Schermerhorn, J.R., Osborn, R.N., Uhl-Bien, M., Hunt, J.G. (2012). *Organizational behavior*. Twelfth Edition, Hoboken, NJ: John Wiley & Sons Inc.
- Tekin, A.H., Savucu, Y., Ramazanoğlu, F. (2005). Klasman ve bölge futbol hakemlerinin sosyo-ekonomik durumları ve sorunları. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 15(2), 209-217.
- Tiryaki, Ş. (2000). *Spor psikolojisi: Kavramlar, kuramlar ve uygulama*. Ankara: İnkansa Ofset.
- Tuero, C., Taberner, B., Marquez, S., Guillen, F. (2002). Analysis of the factors affecting the practice of refereeing. *Sociedade Capixaba de Psicologia do Esporte*, 1, 7-16.
- Yalçın, İ., Soyer, F., Ramazanoğlu, F., Aksu, A. (2016). Futbol hakemlerinin karar verme ve sürekli kaygı düzeylerinin bazı değişkenler açısından incelenmesi. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 13(3), 5681-5692.
- Yaşar, O.M., Sunay, H. (2018). Futbol antrenörlerinin iş doyumlarının ve örgütsel bağlılıklarının incelenmesi. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 15(2), 952-969.
- Yıldız, B.S., Kepoğlu, A., Yıldız, S.M. (2018). Mobbing davranışlarının amatör futbolcuların tükenmişliğine etkisi. *CBÜ Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, 13(2), 231-246.
- Yıldız, S.M. (2010). *Spor ve fiziksel etkinlik hizmetleri pazarlaması*. Ankara: Detay Yayınevi.
- Yıldız, S.M. (2015). *Lider-üye etkileşimi, işyerinde mobbing ve mesleki tükenmişlik ilişkisi*. Ankara: Detay Yayınevi.
- Yıldız, S.M. (2017). *Örgütsel davranış seçme konular*. Ankara: Detay Yayınevi.